TARİHİ BEKLEYEN KÖY: GÜZELHİSAR(AVNİK)

İhsan BULUT*

1. GİRİŞ

Güzelhisar (Avnik) Köyü Erzurum İli'nin Köprüköy ilçesine bağlı nüfusca en büyük köy yerleşmesidir. 1990'da 895 nüfusuyla Yağan Belde'sinden sonra en büyük yerleşme özelliğini taşıyordu. Avnik Köyüne asıl önemini kazandıran, köyün sırtını dayadığı, kuzeyinde birdenbire dikilen volkanik kökenli kayaların üstünde yer alan ve Akkoyunlulardan günümüze kadar ayakta kalan kalesidir.

Kale, köye adını vermiş olup, bugün de güzel kale anlamlarına gelen Güzelhisar ile çevrilmiştir. Avnik kelimesinin şekli ise Bizans belgelerinde Abnikon, şimdi Civan Kale anlamına gelmektedir[1]. Başka bir kaynakta ise kalenin adını eteğindeki soğuk sulardan aldığı, İranlılarca Âb-ı Nik (Güzelsu) denilen yerleşmenin adının zamanla Abnik ve Avnik'e dönüştüğü belirtilmektedir[2].

Doğu Anadolu köylerinin genel özelliklerini taşıyan sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özellikleriyle diğer köy yerleşmelerinden pek farklı olmayan yerleşme planı (görünümü) bakımından küçük bir derenin vadisinin yamacında kurulmuş, hilâl biçimli kalenin kaidesini kucaklamış bir özellik gösterir (Şekil 1, Fotoğraf 1).

Yerleşmeyi oluşturan meskenlerin çoğu düz damlı, toprak örtülüdür. Meskenler çoğunca tek katlı olup, iki katlı olanlarına da rastlanır. Kalenin güneybatısındaki yamaçlardan bakıldığında meskenler üç basamaklı bir merdiven şeklinde kalenin eteğinde dizilmişlerdir. Meskenlerin ön cepheleri toprak üstünde, arka kısımları bazen yarıdan fazla bazen de tamamen toprak içerisindedir (Fotoğraf 2).

Hakim ekonomik faaliyetin hayvancılık ağırlıklı olduğu köyde gurbet işçiliği de önem kazanmaktadır. Hayvancılığın büyüklüğü damlarda biriktirilen ot yığınları ve gübrelikler ile tezek yığınlarından kolayca anlaşılmaktadır.

Güzelhisar sakinleri tarihi önemi büyük olan kaleyi korumayı bir görev saymaktadır. Kale için yapılacak gerekli tamiratlar, yol düzenlemesi gibi çalışmalar aynı zamanda bu köyün gelişmesine ve kalkınmasına da yapılmış olacaktır. Kısaca, kale köyle yaşayacak, köy kale ile hayat bulacak şekilde düzenleme ve planlamalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Güzelhisar Köyü Erzurum-Köprüköy ilçesinin güneydoğusunda Köprüköye 21, Pasinlere 39 ve Erzurum'a 77 km. mesafede bulunmaktadır (Şekil 2). Köy, Köprüköy ilçesi ile Karayazı ilçesi yönetim sınırlarına yakın, bu ilçenin Çatalören Köyüne komşudur. Kuzeyden Karataşlar (Tavnusköy) ve Külekli (Hozavan) ile kuzeydoğuda Dumankaya (Vagaver) Köyü batısında Alacaköyü ve Göğceharman mahallesi ile çevrilidir. Doğusunda Ulu Derenin yarmış olduğu Gocir (Uludere) boğazı ve Gocir Dağları (2 758 m.) güneyinde Karakayalar (2 412 m) ve İbrahimbendi (2 712 m). Batısında Esnemez (2 446 m), kuzeybatısında Karaçarkat T.(2 145 m) gibi yükseltilerle kuşatılmıştır (Fotoğraf 3).

Güzelhisar Köyü, Ulu Dere'nin kolu olan Avnik Çayı vadisi yamacında kurulmuş olup, adı geçen çay köy arazisinden Kuzuoğlu dere, Köylerin Dere, Çobankaya gibi derelerin sularını toplamaktadır. Köy arazisini belirgin sırtlarla ayıran bu dereler her mevsim su geçirmeleri ile dikkati çekmektedir.

Yerleşmenin ilçeye ulaşımı 9 km.si asfalt kalanı stabilize yollarla sağlanmaktadır. Adı geçen yol ipek yolunun Çobandede-Karayazı bağlantısını oluşturmakta olup Poslu Baba boğazı olarak kalenin kuzey eteklerinden geçmektedir (Fotoğraf 4). Ulaşım Yağan, Işkı, Karataşlar köyleri arazilerinden geçerek sağlanmaktadır.

2. Doğal Çevre Özellikleri

Konum özelliklerinden de kısmen anlaşılabileceği gibi, Güzelhisar 2 000 m. yükseklikte kurulmuş Göcür Dağlarının kuzeybatıya doğru Ulu Dere ile parçalanmış ayrı bir dağlık alanmış gibi görünen Kale Tepesi (2 080 m.) ve Karaçarkak Tepelerinin (2 145 m.) eteklerinde kurulmuştur. Adı geçen tepeler volkanik bazalt formasyonları niteliğinde olup oldukça sarp yamaçlara yer vermektedir. Kale Tepenin güneye ve kuzeye bakan yamacına zaman zaman 90o lik eğimlerle çıkılmaktadır.

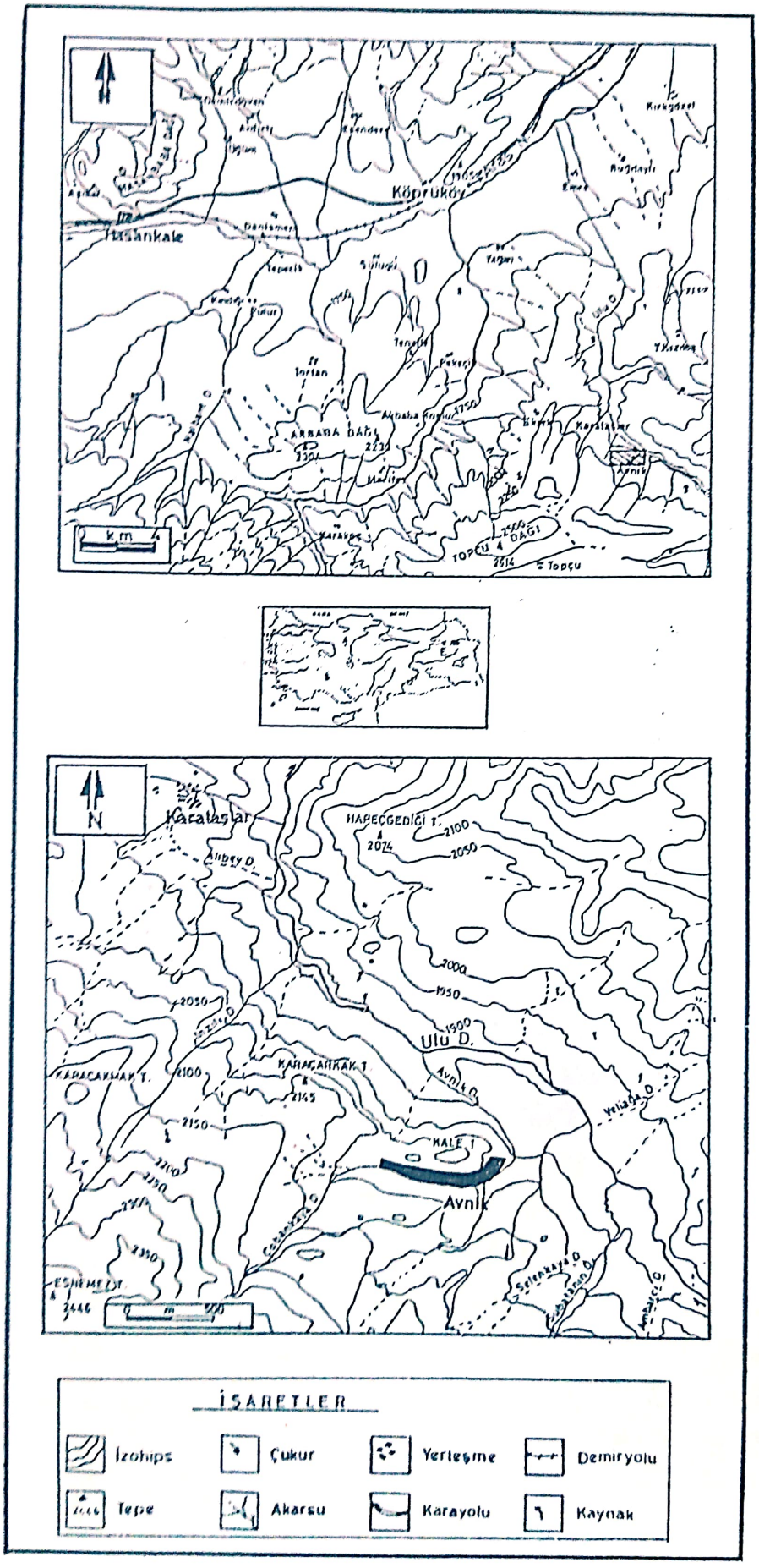
Sahada yerleşmenin güneyindeki alanlar Neojene ait killi tortul formasyonlara yer vermektedir. Söz konusu alanda yerleşmeyi de tehdit edebilecek fosil ve aktüel heyelan izleri tesbit edilmiştir.

Güzelhisar Köyü arazisi güneydoğusundaki 2 700 m.yi bulan (Mışrık T. 2 695 m., İbrahimbendi T. 2 712 m.) alanlardan (plato düzlükleri), Uludere vadisine doğru tedricen azalan bir yüzey özelliği gösterir. Söz konusu alan bu zirvelerden kaynaklanan ve Avnik Çayına karışan derelerce derin bir şekilde yarılmış olup, dereler arasında belirgin sırtlar oluşmuştur. Oyuğun Sırtı, Kızılleylek Sırtı, Davullu Sırtı, Dağ Çayır Sırt, Karagüney Sırtı, Doluyolu Sırtı, gibi (Fotoğraf 3). Kaynakların bol olduğu alanlarda geniş çayırlıklar gelişmiştir.

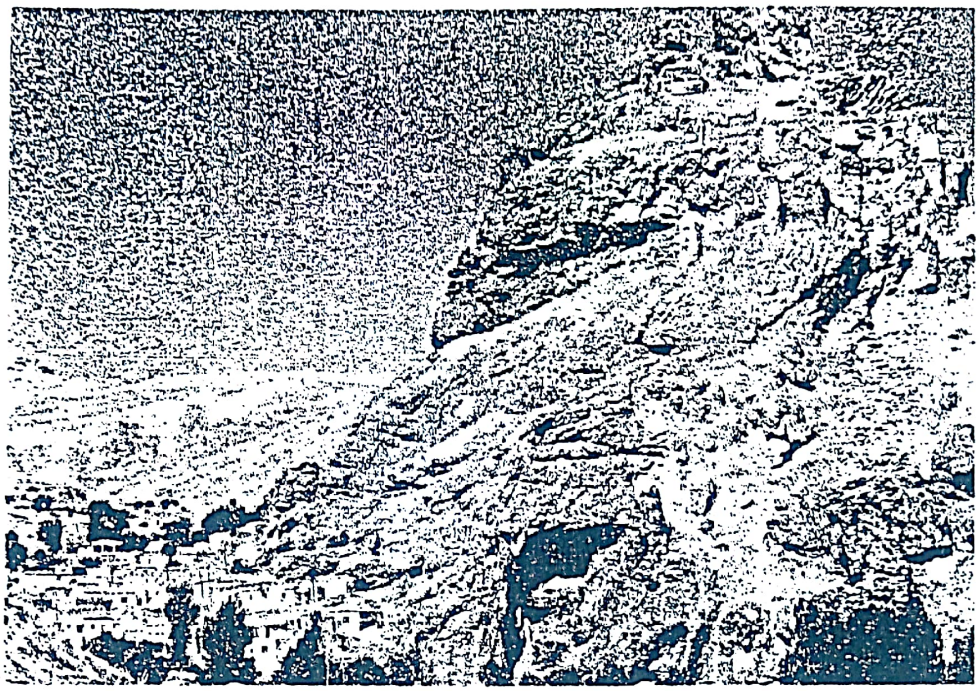
* Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

[1] Umar, B., 1993, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s.141.

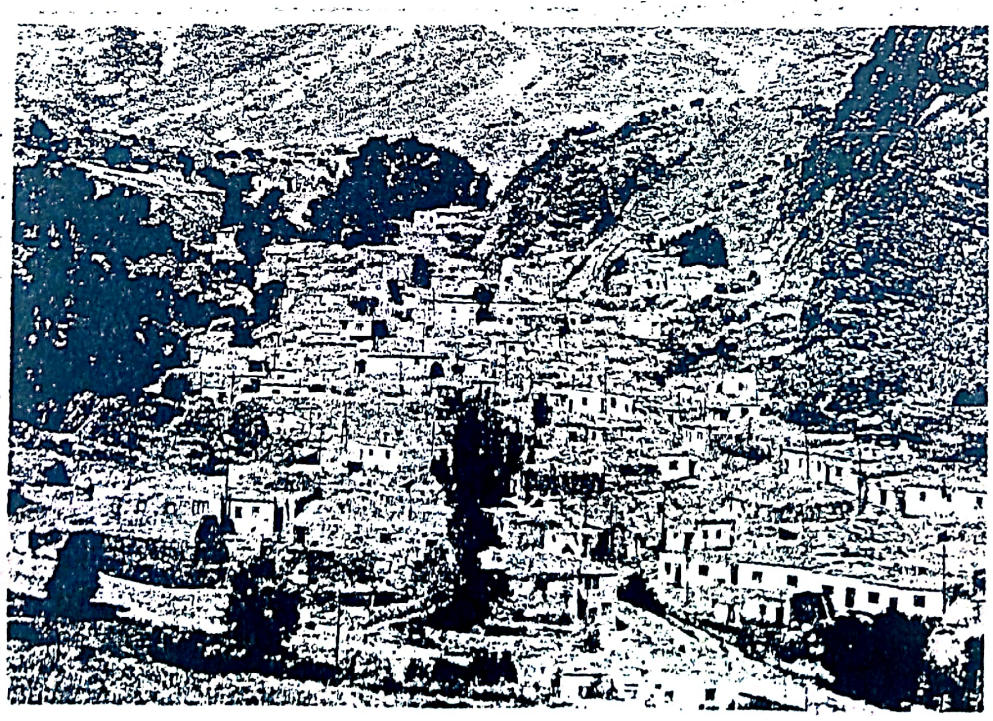
[2] Bayrak, M.O., 1994, *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s.225.



Şekil 1. Güzelhisar Köyü ve Yakın Çevresinin Lokasyon ve Topoğrafya Haritası.



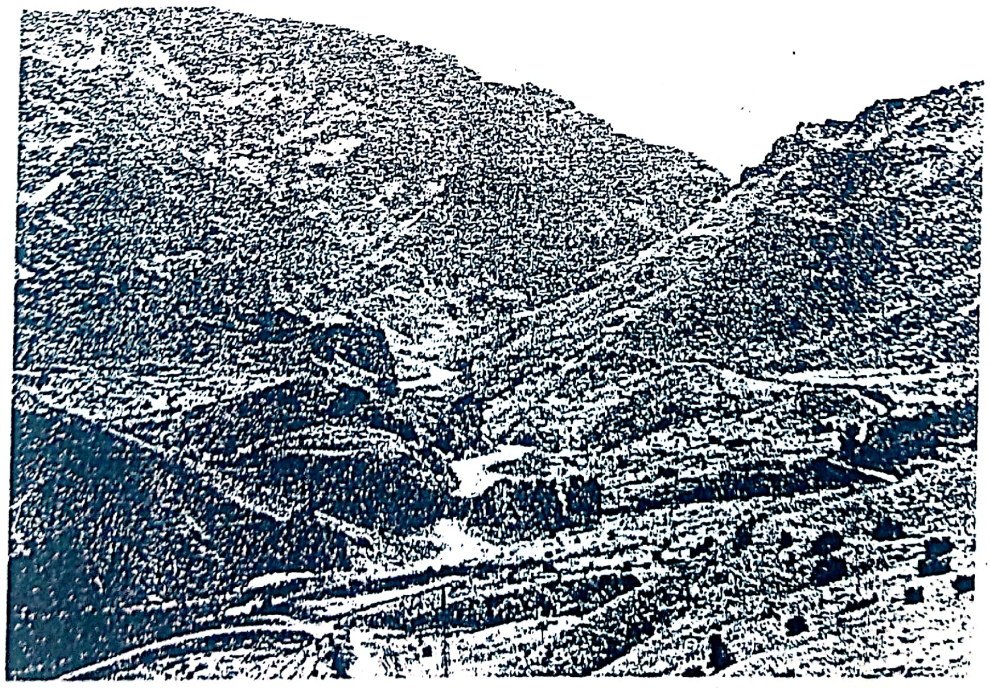
Fotoğraf 1. Güzelhisar Köyü ve Kalesinin uzaktan görünüşü.



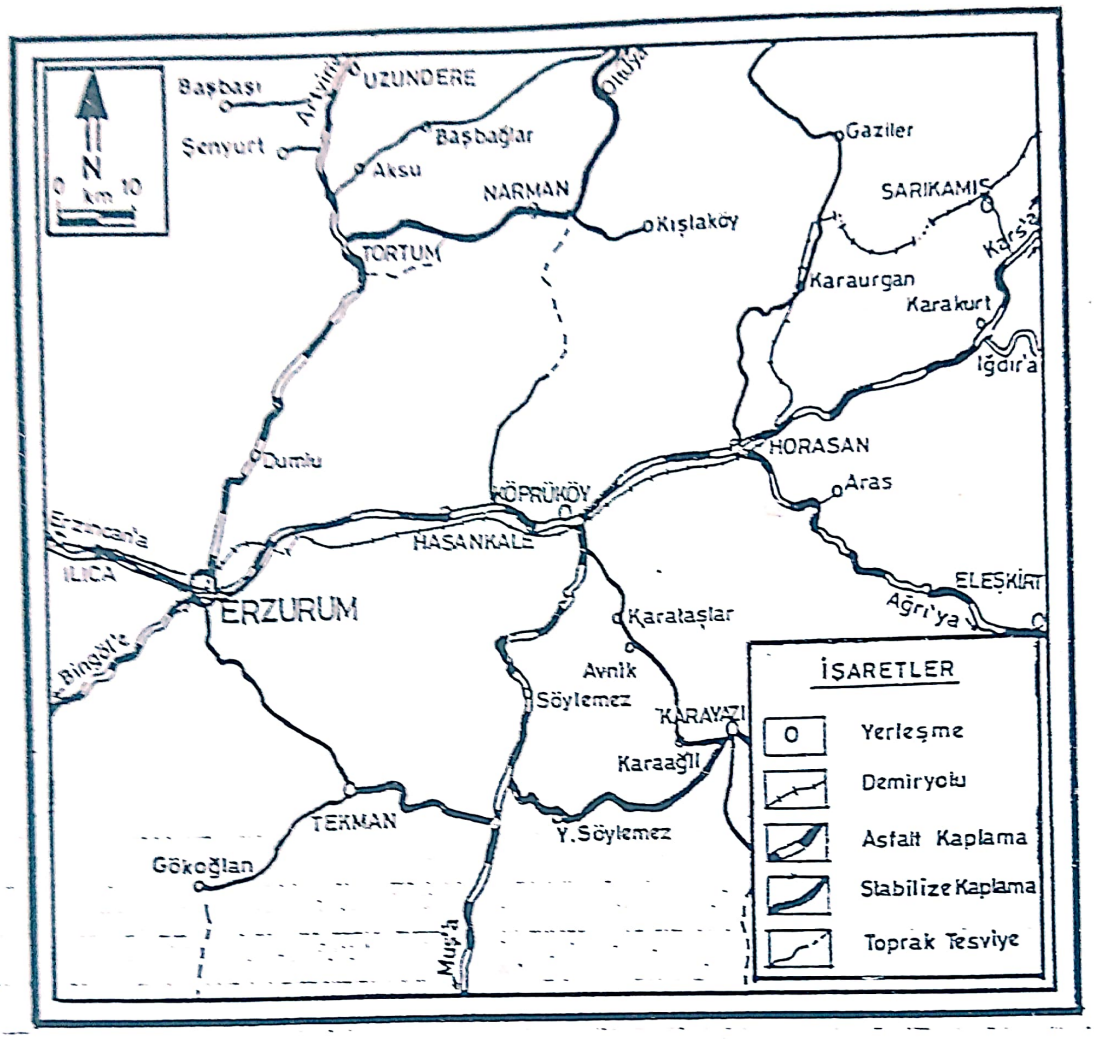
Fotoğraf 2. Güzelhisar Köyü'nün kalenin eteğinde, vadi içinde uzanışı



Fotoğraf 3. Uludere vadisi ve çevresinde bitki örtüsünün genel görünüşü. Avnik Kalesi (Kale Tepe)'nin kuzeyindeki heyelan dikkat çekmektedir.



Fotoğraf 4. Tarihî yol güzergahlarını kontrol eden kalenin kuzeyinden geçerek güneye doğru devam eden Poslu Boğazı'ndan bir görünüm.



Şekil 2. Güzelhisar Köyü ve Kalesi'nin Ulaşım Haritası.



Güzelhisar Köyü içerisinde yeraldığı Doğu Anadolu yüksek alanlar iklimi özelliklerine sahiptir. Yazların kısa ve sıcak geçtiği yörede, kışlar uzun, sert ve kar yağışlı geçmektedir. Yağış maximumu genellikle ilkbahar sonu yaz başlarına, yağış asgarisi yaz mevsimine rastlamaktadır. Yıllık ortalama sıcaklığın 6,3 oC kadar olduğu yörede en yüksek ortalama aylık sıcaklığın (20,1 °C) en düşük aylık ortalama sıcaklığın Ocak (-10,9 °C) ta görüldüğü tesbit edilmiştir. En yüksek sıcaklık değeri 38,1 °C (8.8.1995) olarak ölçüldüğü yörede en düşük sıcaklık değeri -39,4 °C olarak (31.1.1980) ölçülmüştür. Donlu günler sayı sının 150 gün kadar olduğu Pasinler'e göre Güzelhisarda bu değer 10-15 gün daha fazladır. Çünkü, Pasinler'e göre yaklaşık 340 m.lik bir yükselti farkı vardır. Kar yağışlı günlerin 20.7 gün kadar olduğu Pasinler'e göre bu değerin ve yerde kalma süresi ile kar kalınlığının da yüksek olması beklenir (Tablo 1, Şekil 3) Rüzgârların genellikle vadinin uzanışına bağlı olarak kuzey, kuzeybatı ve güneydoğu yönlü olacağı düşünülmektedir.

rak doğal çayırlıklar gelişmiştir. Dere yataklarında kavak, söğüt ağaçlarından oluşan dar sahalı yeşil alanlar ayırtedilir.

Düzlük alanlar tarım alanları şeklinde değerlendirilmekte olup, Ulu Dere Vadisinin tabanlarında sulanabilen tarım arazileri bulunmaktadır. Tahıl tarım alanları genellikle yüksek plato alanlarında dağılmıştır.

Yörede yüksek kesimlerde yüksek dağ çayır toprakları, vadi tabanlarında alüviyal topraklar gelişmiştir.

3. BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1. Nüfus

Güzelhisar Köyü, Köprüköy'e bağlı yerleşmeler içerisinde nüfusu en büyük yerleşmedir. 1990 yılı itibariyle 895 nüfusa sahip olan köyde nüfus sürekli bir artış göstermiştir. Dolayısıyla yerleşmenin nüfusu Erzurum'un diğer köylerinin aksine sürekli bir artış seyri göstermektedir. Örneğin 1960'da 532 olan nüfus 1990'da 895'e yükselerek % 68.4'lük bir artış

Tablo 1. Güzelhisar (Pasinler) Köyünde Sıcaklık ve Yağış Durumu.

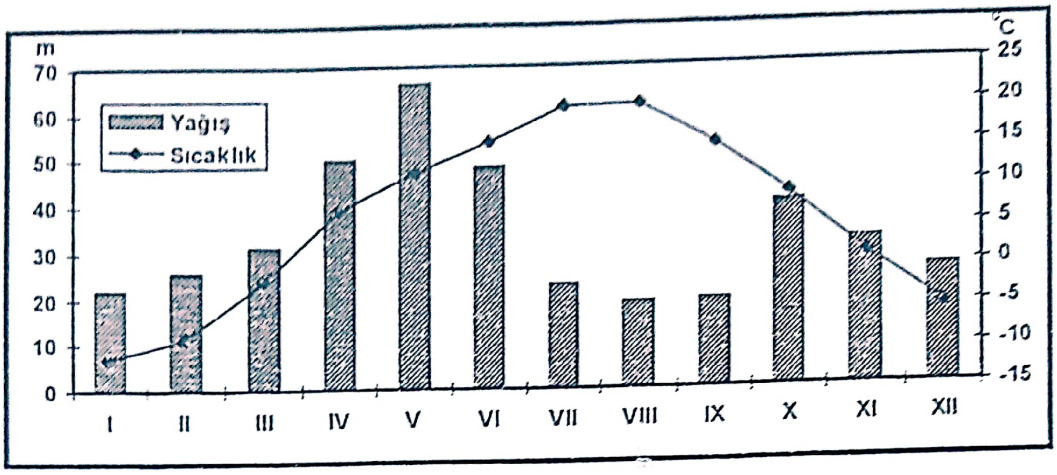
Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Sıcaklık °C	-10.9	-8,4	-1,5	7,3	11,9	15,8	20,0	20,1	15,1	8,9	1,4	-5,2	6,3
Yağış (mm)	21,9	26,1	31,4	50,0	66,5	48,3	23,0	18,9	19,3	40,2	31,9	25,5	403,0
Donlu gün	24,2	28,2	19,8	11,4	6,0	-	-	-	0,8	16,0	18,9	23,7	149,0
Kar yağışlı gün	4,2	4,6	3,6	1,6	-	-	-	-	1,6	2,3	2,8	20,7	53,2
Kar örtülü günler	24	23,2	15,4	1,8	1,0	-	-	-	1,7	4,5	15,7	87,3	114,2
En Yüksek	20,5	28,6	21,0	8,5	7,0	-	-	-	38	6,5	13,2	19,0	247

Kaynak: D.M.İ.G.M. Ekstrem ve Ortalama Kıymetler Bülteni(1984).

Kaynaklarını Karayazı kuzeyinden Çakmak Dağı'ndan (3 060 m.) alan Ulu Dere Aras Irmağının önemli bir kolu olarak bölgenin sularını boşaltmaktadır. Avnik Çayı, Ulu Dere'ye karışan önemli bir çay olup, yaz kış sürekli su geçirmekte, ilkbahar ve yaz mevsiminde yerleşmeyi taşkın tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Özellikle, ağaçlandırma ve beton duvarlarla kontrol altına alınan yol nedeniyle dere yatağı önemli ölçüde daraltılmış olup, potansiyel bir doğal tehlike kaynağıdır (Fotoğraf 2).

Güzelhisar köyü arazisi yüksek dağ steplerinden alınan bir bitki örtüsüne sahiptir. Yüksek yörelerde çalılık alanlarda da rastlanmaktadır. Su kaynaklarının doğuşuna bağlı olagöstermiştir. (Tablo 2, Şekil 4). Yani, 30 yıllık sürede ortalama yıllık %2.2'lik bir artış hızı yaşanmıştır. Güzelhisar'ın 1997'deki nüfusu ise 1013 kadardı[3]. Dolayısıyla 1960-1997 arasındaki 37 yılda köyün nüfusu %90.4'lük bir artış göstermiştir. Bu iki dönem arasında ortalama yıllık nüfus artış hızı % 2.4 kadar olmuştur. Söz konusu bu demografik gelişme doğal nüfus artış hızının yüksekliğine bağlı olduğu kadar, geçim kaynaklarının nisbeten iyi durumda olması nedeniyle, göçlerin diğer yerleşmelere oranla daha düşük yaşandığını göstermektedir.

3 Köprüköy İlçesi Sağlık Ocağı E.T.F.'lerden hesaplanmıştır



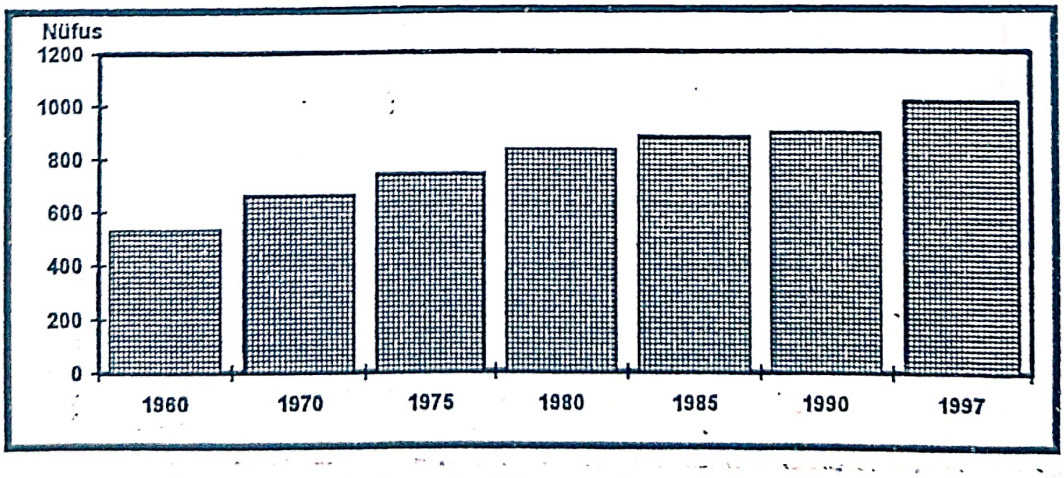
Şekil 3. Güzelhisar(Pasinler)'da Sıcaklık ve Yağış Değerlerinin Aylara Dağılışı.

Tablo 2. Güzelhisar Köyünün Nüfus Artışları (1960-1997)

Yıllar	Toplam	Erkek	Kadın
1960	532	252	280
1970	659	313	346
1975	737	337	360
1980	828	-	-
1985	877	439	438
1990	895	438	457
1997	1013	533	480

Kaynak: D.İ.E.Nüfus Sayım İstatistikleri.

Güzelhisar köyü nüfusu yaş ve cinsiyet kompozisyonu açısından da önemli özelliklere sahiptir. Genç (dinamik) bir nüfus yapısı özelliği gösteren bu köyde nüfus bileşiminde yetişkinlerin ve çocuk nüfusun fazlalığı dikkati çeker. Aynı şekilde, nüfustaki kadın erkek dağılımı açısından da kırsal kesimlerimizde ender rastlanılan erkek nüfus fazlası tespit edilmiştir. Nüfusunun %57.6'sını yetişkinlerin(15-64 yaş grubu) oluşturduğu köyde, çocukların (0-14 yaş grubu) oranı %40'ı aşmaktadır(%40.6). Yaşlı nüfusun ise (65 ve yukarı yaşlar) sadece % 2 kadar olduğu görülmektedir(Tablo 3, Şekil 5).



Şekil 4. Güzelhisar Köyü Nüfusundaki Değişmeler.

Nüfustaki kadın erkek oranının erkek nüfus lehine fazlalık gösterdiği yörede nüfusun % 47.4'ü kadınlar, %52.6'sı erkeklerden oluşmaktadır. Dolayısıyla cins yapısı[4] erkekler açısından fazlalık göstermektedir. Nitekim 1997 verileriyle yörede cinsiyet oranı 111 olarak hesaplanmıştır. Geniş aralıklı nüfus yapısında veya genel nüfustaki bu değerlerin dar aralıklı nüfus yapısına indirgenerek incelendiğinde, nüfusa ilişkin cins ve yaş oranlarının daha ayrıntılı bilgilere ve sosyo-ekonomik özelliklere ulaşmak mümkündür[5].

Yaş dilimleri arasında, 0-4, 10-14, 40-44 50-54, 55-59 ve 65ı gruplarında kadın nüfus fazlası diğer bütün gruplarda erkek fazlası vardır(Tablo 4, Şekil 6). Nüfus pramidi özelliği gelişen özellik göstermektedir. Yani tabandan tavana doğru düzenli azalışlarla devam etmektedir.

Tablo 3. Güzelhisar Köyü Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Grupları (1997).

Yaş Grupları	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Çocuklar(0-14)	208	39.00	206	42.9	412	40.7
Yetişkinler(15-64)	319	59.8	264	55.0	583	57.6
Yaşlılar(65)	6	1.2	10	2.1	16	1.7
Toplam	533	52.6	480	47.4	1013	100.00

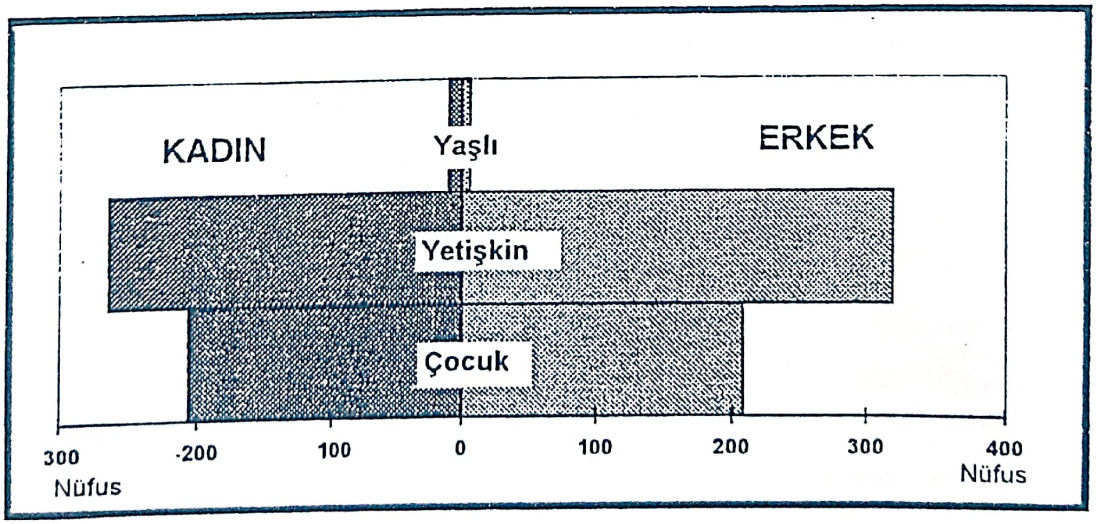
Kaynak: Köprüköy İlçe Sağlık Ocağı E.T.F.'lerinden hesaplanmıştır.

Köy nüfusunda aile büyüklükleri 6,5 gibi yüksek bir değer taşımaktadır. Bu durum köyde geleneksel bileşik aile yapısının yaşatıldığının en önemli göstergesidir. Güzelhisar Köyü Erzurum başta olmak üzere Ankara, Istanbul, Bursa ve Izmir gibi büyük merkezlere göç vermektedir. Nitekim, köy nüfusuna kayıtlı (11.09.1997) 2 609 nüfus tesbit edilmiştir. Aynı tarihte köyün nüfusu 1 013 olduğuna göre köy nüfusunun sadece % 38'ini tutabilmiştir. Bu da göstermektedir ki nüfus kayıtları köyde olan nakilleri (göçleri) göstermemektedir. Göçlerin en yaygın şekillerinden biri de, işgücü göçleridir. Özellikle arazi işlerinin sona erdiği ve uzun bir kış döneminin yaşandığı yöreden bu mevsimde daha uygun iklim koşulları görülen yörelere inşaat işlerinde çalışmak üzere önemli bir göç olayı yaşanmaktadır. Yaylacılık faaliyetlerinin günübirlik şekline dönüştüğü yörede Seyirpınarı yaylası, Cumapınarı mevkiilerinde yaklaşık 2 300-2 400 m. yükseltilerde Güzelhisar Köyü'nün yaylaları bulunmaktadır.

3.2. Yerleşme

Ab-ı Nik= Güzelsu şeklinde söylenen ve tarihi kayıtlarda Abnikion olarak X.yy.dan sonra rastlanan Türk hakimiyeti döneminde Avnik, islâm kaynaklarında Kal'a-ı Avnik olarak rastlanılan yerleşme yakın zamanda Civan Kale ve Güzelhisar ismini almış Erzurum ili, Köprüköy ilçesinin nüfusu 1 000'i aşan tek büyük köy yerleşmesidir.

Avnik Kalesi Karakoyunlu Türklerinin en önemli tarihî yapılarından Erciş, Sürmeli ve Alıncak (Nahcivan) gibi müstahkem kalelerinden biridir. Karakoyunlu, Selçuklu, Timur, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Devletlerinin hakimiyetlerine şahit olan kalesi ile köyü



Şekil 5. Güzelhisar Köyü Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Yapısı.

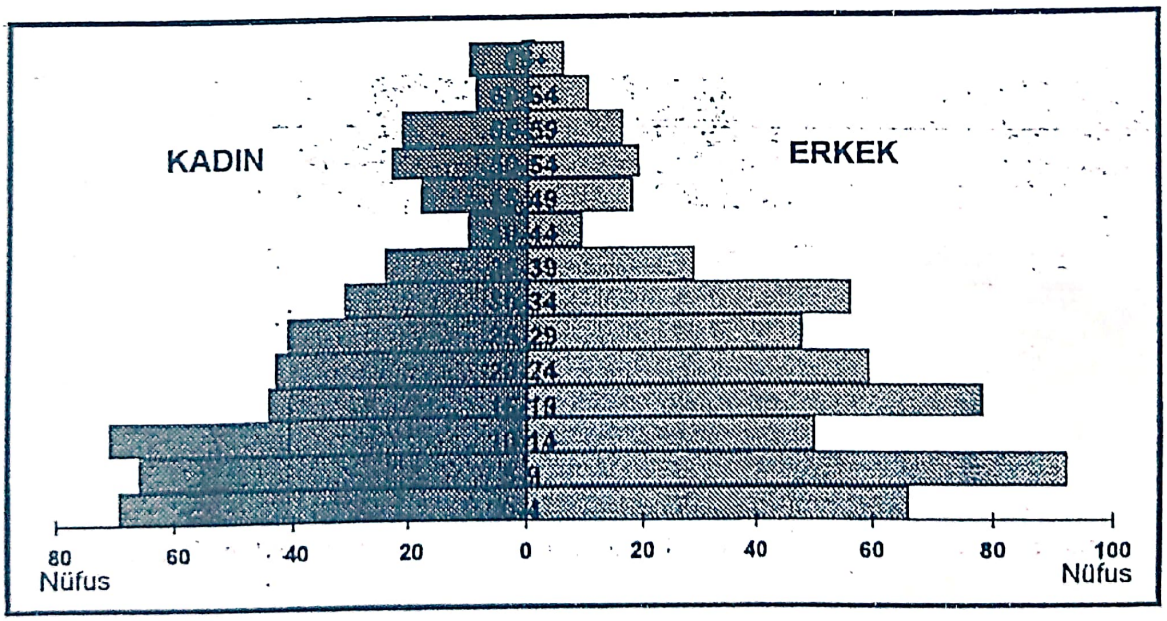
[4] 100 veya 1000 kadın nüfusa karşılık gelen erkek nüfusu ifade eder. (Doğanay, H., 1997, s.164.

[5] Veriler 11.09.1007'de Köprüköy Nüfus Müdürlüğünden alınmıştır.

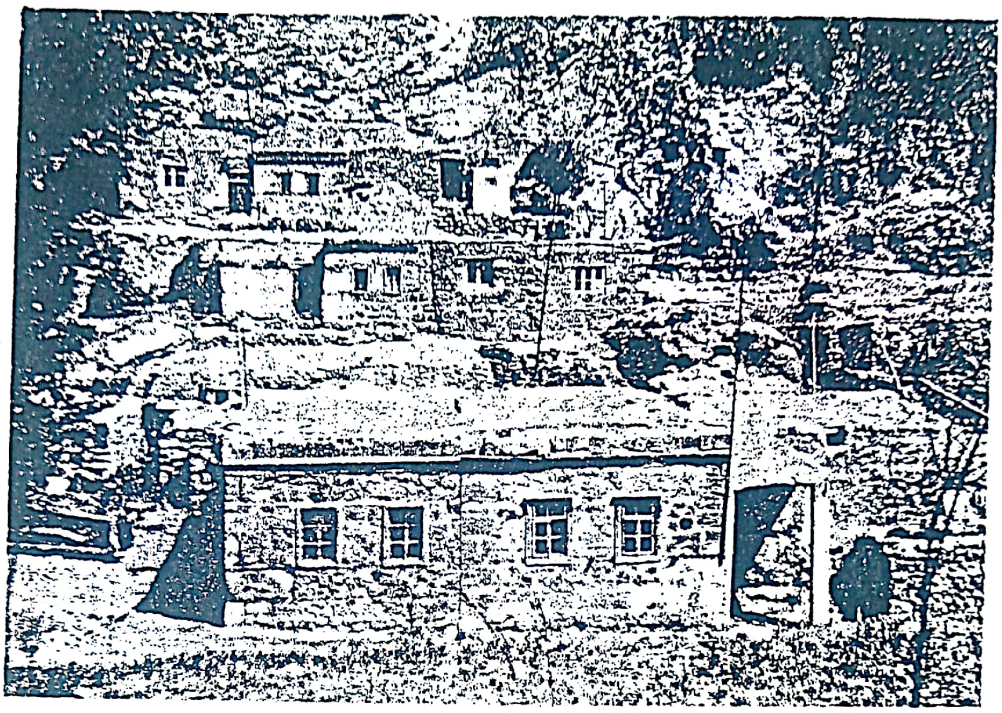
Tablo 4. Güzelhisar Köyü Nüfusunun Dar Aralıklı Yaş ve Cinsiyet Bileşimi (1997).

Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam	Cinsiyet Oranı
0-4	66	69	135	95.6
5-9	92	66	158	139.4
10-14	50	71	121	70.4
15-19	78	44	122	177.3
20-24	59	43	102	137.2
25-29	48	41	89	117.0
30-34	56	31	87	180.6
35-39	29	24	53	120.8
40-44	9	10	19	90.0
45-49	18	18	36	100.0
50-54	19	23	42	82.6
55-59	16	21	37	76.1
60-64	10	9	19	111.1
65+	6	10	16	60.0
Toplam	**533**	**480**	**1013**	**111.0**

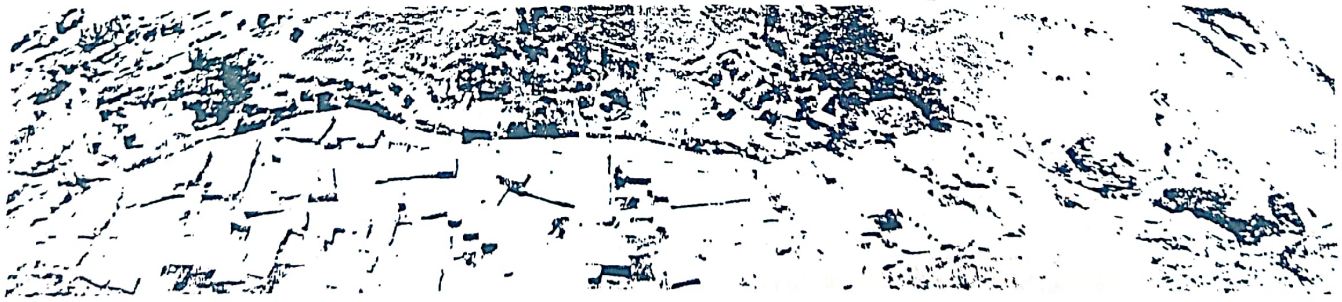
Kaynak: Köprüköy İlçe Sağlık Ocağı E.T.F. lerinden hesaplanmıştır.



Şekil 6. Güzelhisar Köyü'nün Nüfus Piramidi.



Fotoğraf 5. Güzelhisar Köyü konutları, duvar, çatı ve pencere şekilleri bakımından Doğu Anadolu Bölgesi konut özelliklerine sahiptir.



Fotoğraf 6. Güzelhisar Köyü yerleşme formu ve konutlarının üstten(kaleden) görünüşü.



Fotoğraf 7. Hayvancılığın köy ekonomisindeki önemi, at ve tezek yığınlarından kolayca anlaşılmaktadır.

(şimdiki Güzelhisar) Erzurum ve Anadolu Medeniyet Tarihi açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Yerleşme Tepe Kale'nin güney eteklerinde Avnik Deresi'nin kuzeyinde kurulmuş tepenin uzanış ve derenin akış doğrultusu arasında uzunlamasına gelişmiş kaleyi içbükey olarak kabaca bir hil(l gibi sarmıştır. (Şekil 1, Fotoğraf 1).

Yerleşme Avnik Deresi'nden itibaren tepeye doğru üç sıra halinde dizilmiş evler ve eklentilerinden oluşmaktadır. Ilk sıradaki meskenlerin güneye bakan giriş bölümleri zaman zaman iki katlı ve tamamen toprak üstüne inşa edilmiştir. Kuruluş yerinin eğimi nedeniyle konutların kuzey cephelerinin bir bölümü toprak içerisinde inşa edilmiştir (Fotoğraf 2,5). Ikinci ve üçüncü sıradaki konutlarda konutların kuzey cepheleri tamamen toprak içerisine gömülmüş olup, bazen toprak örtülü damlar zeminle aynı seviyede oluşturulmuştur. Yerleşme yeri seçiminde zemin şartları uygun olmasına rağmen yerleşmenin konumundan dolayı kuzeyden taş düşmesi, güneyden heyelan ve batıdan ise sel baskını tehlikeleri bulunmaktadır. Bu nedenle yeni oluşturulacak konutların yer seçiminde bu özelliklere dikkat edilmelidir. Gözlemlerimiz sırasında Kızılleylek Sırtının Avnik Deresine ve yerleşmeye doğru kayma ve sökülme bölgeleri, heyelan yaraları ve izleri tespit edilmiştir.

Mesken yapı malzemesi olarak yörede geniş yayılımı olan volkanik kayalar kullanılmıştır. Duvarlar yaklaşık 80-100 cm. kalınlığında inşa edilmiştir (Fotoğraf 5). Çatılar genellikle toprak damlı olup hafifçe iki veya dört tarafa meyillendirilmiş kubbemsi bir görünüm arzetmektedirler. Yörede baca adı verilen düz damlı çatılar içerde aydınlanmayı sağlamak amacıyla tavanda yer alan küçük ebatlı (30x40 veya 40x40 cm) pencerelere yer vermektedir. Damların toprak örtülü olmasının en önemli nedenlerinden birisi yörede ağır geçen kış şartlarında soğuktan korunma düşüncesiyle birlikte damların aynı zamanda ot yığınlarının korunduğu bir kuru zemin olması özelliği de etkili olmuştur. Daha önemlisi, yüzyıllardan beri alışılmış yöreye ait konut yapımı geleneğinin sürdürülmesidir. Hane sayısı 170'i bulan köyde cami, okul, lojmanlarla birlikte galvenize saç örtülü konut sayısı sadece 10 kadardır.

Zaten 1997'de konutların pek çoğunun 50-100 yıllık olduğu öğrenilmiştir. Aile konutlarının tavan, duvar yapı tekniklerinin sanatsal değer taşıdığı, ancak sonradan boya badana gibi yenileme adına tahrip edilerek özelliklerinin korunamadığı tespit edilmiştir.

Yapım tarihi eski olan konutlar genellikle bir salon iki odadan oluşmaktadır. Kiler ve mutfak gibi bölmeler de aynı çatı altında toplanmıştır. Ahır, ağıl, samanlık, tandır gibi eklentiler genellikle aynı arsa üzerinde, çoğun-

lukla duvarlar biri diğerine bitişik olarak inşa edilmiştir. Konutlar dış duvar, bahçe çit gibi engellerle birbirinden ayrılmıştır. Oldukça sıkışık vaziyette yapılan konutlar nedeniyle yerleşme içerisinde dar sokakların yeraldığı toplu dokulu bir yerleşme tipi doğmuştur(Fotoğraf 6). Bu nedenle köy içerisinde yeni konutlar yapımı için arsa kalmamıştır. Yeni yapılacak konutlar derenin güneyinde daha seyrek bir mesken grubu oluşturacak şekilde inşa edilmektedir. Ancak bileşik aile geleneği nedeni ile bu olay çok yavaş gelişmektedir.

3.3. Ekonomik Coğrafya Özellikleri

Güzelhisar Köyü'nün ekonomisi bölge ekonomik yapının özelliklerini yansıtmaktadır. Ekonomik faaliyetleri de etkili bir şekilde, yükselti, eğim, iklim su kaynakları, tarım toprakları gibi doğal çevre faktörleriyle, tarım kültürü, tarım tekniği gibi beşeri çevre faktörleri köklü bir şekilde etkilemektedir.

Yükselti, donlu günler süresi gibi faktörlerle bitki yetişme süresi kısaldığı için bir çok tarım ürününün yetişme imkanı ortadan kalkmıştır. Bu nedenle yörede tarımsal faaliyetler, buğday, arpa, çavdar, yonca, korunga, fiğ gibi bitkilerle, hayvan yetiştiriciliği şeklinde kısıtlanmıştır. Doğal çayır alanlarının genişliği ve yem bitkileri tarımının etkisiyle hayvancılık yerleşmenin ekonomik yaşantısında ön plana geçmiştir(Fotoğraf 7).

Tablo 5. Güzelhisar Köyü Hayvan Varlığı (1997)

Hayvan Türleri	Sayısı	%
Büyükbaş Hayvanlar	1450	93.9
Küçükbaş Hayvanlar	31	2.0
Yük ve Çeki Hayv.	63	4.1
Toplam	1544	100.0
Kümes Hayvanları	320	17.2
Toplam	1864	100.0

Kaynak: Köprüköy İlçe Tarım Müdürlüğü kayıtları ve 14.08.1997 günü köyde yaptığımız söyleşilerden.

Hayvancılık genellikle büyükbaş hayvan yetiştiriciliği şeklinde gelişmiştir. Yörede 1 500'ü aşkın (1 544) hayvan beslemekte olup, hemen hemen tamamını büyükbaş hayvanlar oluşturmaktadır (Tablo 5). Ancak yörede küçükbaş hayvan yetiştiriciliği için de büyük bir potansiyel bulunmaktadır. Ancak son yıllarda bu ekonomik faaliyetten vazgeçilmek zorunda kalınmıştır.

Büyük çoğunluğu yerli sığırlardan oluşan büyükbaş hayvanlar içerisinde melez, ırklarda da önemli bir pay tutmaktadır. Islah çalışmaları ile ırk iyileştirilmeleri yaygınlaşmaktadır. Canlı hayvan satışı köy ekonomisinin temel geçim kalemlerinden birini oluşturmaktadır.

Yörede tarımın henüz extansif metodlardan kurtarılamadığı yük ve çeki hayvanlarının varlığı ile anlaşılmaktadır. Gerçekten de 1997 yazında 60 kadar yük ve çeki hayvanı bulunması, her 5 evden 2'sinde hayvan gücüyle tarımsal faaliyetlerin sürdürüldüğü anlamına gelmektedir.

Güzelhisar Köyünde önemli sayıda da kümes hayvanı beslenmektedir. Toplam 320 kadar olan bu grup hayvanların % 62,5 (200 adet) tavuk %31.2'si (100 adet) hindi ve geri kalanı da ördek ve kazlardan oluşmakta idi. Söz konusu hayvancılık branşı geçim tipi olarak yapılmakta her aile ihtiyacı kadar kümes hayvanı beslemektedir. Oysa bu konuda çok elverişli bir doğal çevreye sahip olan yörede bu gruptan hayvanların en az bu değerlerin 3 veya 4 katı olması sağlanabilir. Ayrıca oluşturulacak bir tavuk çiftliği hindi yetiştirme çiftliği gibi tesisler köy ekonomisi ve yöre ekonomisine önemli katkılar yapabilir.

Arıcılığın yeterince yapılmadığı Güzelhisar da bu açıdan da önemli bir potansiyel vardır. Gezici arıcılarca da yoğun olarak tercih edilen arıcılık kuşağındaki köy arazisi elverişli bakı şartları doğal kır çiçekleri açısından oldukça zengindir.

Güzelhisar Köyü 6 250 dekar tarım arazisine sahiptir. Arazinin önemli bir bölümü çayır ve tahıl tarımına ayrılmıştır. Nitekim 1997'de bu arazinin 2 500 da.'ı (%40'ı) çayır arazileri, 1 950 ha. (%8.4) kadarı da tahıl tarımı alanlarından oluşmaktaydı. Nadasa ayrılan alanların 2 000 da.ı (%32) bulduğu yörede 600 da. (% 9.6) alanda da yem bitkileri tarımı yapılmaktadır. (Tablo 6, Şekil 7).

Güzelhisar köyünde tarımı yapılan tahılların en önemlisi buğday olup, tahıl tarımına ayrılan 1150 da. lık alanın %86.9'u (1000 da.) buğday ekili alanlardan oluşmaktaydı. Arpa için 100 da (%8.7) ve çavdar için 50 da (%4.3) kadar alan ayrılmıştı. Adı geçen ürünlerden buğday ve arpa hem sulamalı hem kuru şekilde üretilirken çavdar kuru tarım alanlarında yetiştirilmektedir.

Yem bitkileri için ayrılan 600 da.lık alanın yarısını korunga ekili alanlar teşkil ederken, Yonca tarımı için 280 da.lık (%48) alan değerlendirilmekteydi. Fiğ ekimi 20 da.lık (%2.0) az bir alanda gerçekleşmiştir. Yem bitkileri üretimi hayvancılığın ihtiyaç duyduğu kuru ot temini için çayırlara ilave olarak gerçekleşmektedir.

Sahada 2 500 ha.lık alanıyla önemli arazi kullanılış biçimi de, çayır yetiştirilen alanlardır. Çayır üretilen alanlar sulanabilen alanlardır. Genellikle Köse Durak Çayı , Kireçli Dere, Bey Pınarı, Palandeviren Deresi, Cuma Pınarı gibi mevkilerde su kaynakları ve sulama imkanlarına bağlı olarak dağılış göstermektedir. Büyük bölümü (%80) sulanabilen alanlardan oluşan çayır alanlarının % 20'si doğal çayır alanlarından (sulanmadan yetişebilen) oluşmaktadır.

Sulanabilen alanların köy arazisinin %47.0 lık bir bölümünü oluşturması nedeniyle tarımda nadas sistemi doğal zorunluluğun bir neticesi olarak sürdürülmektedir. Giderek ül-

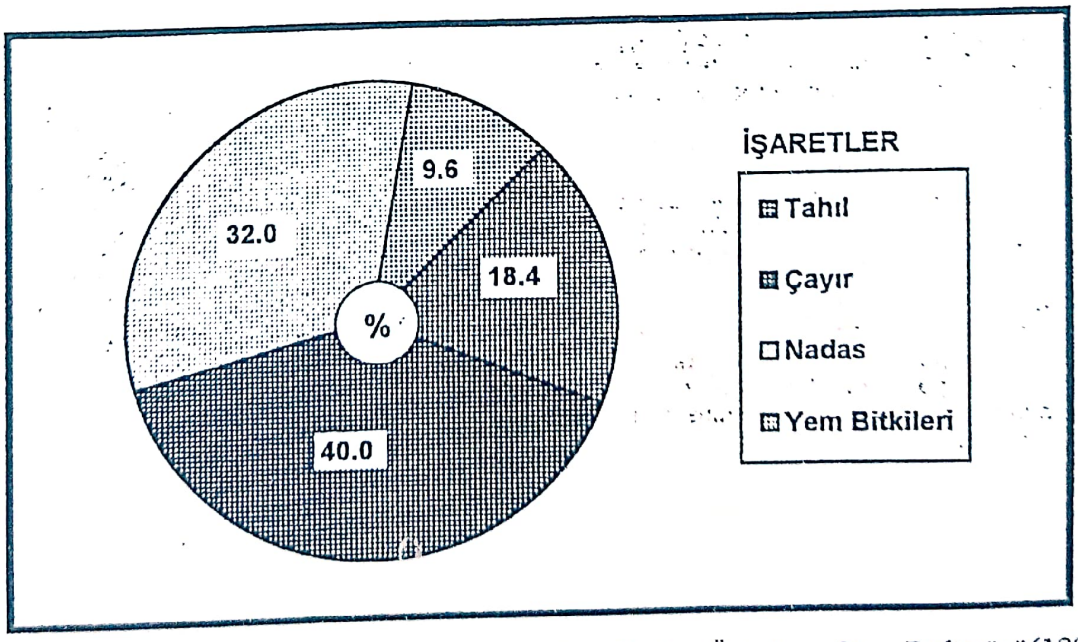
kemiz tarımının gundeminden çıkarılmaya çalışılan nadas %32'lik (2000 da.) lık bir kullanılışla yörede tarımın önemli bir problemi olarak varlığını korumaktadır. Nadas sistemini önlemenin en önemli yolu, nöbetleşe ekim sisteminin uygulanması ve sulanabilecek alanların genişletilmesi ile gübre kullanımının yaygınlaştırılmasıdır.

Yöre tarımında makineleşme belli düzeyde sağlanmıştır Nitekim 1997'de köyde bulunan 7 traktör ve ekipmana karşılık 60 kadar da yük ve çeki hayvanı bulunuyordu.

Tablo 6. Güzelhisar Köyü'nde Tarım Arazisini Tarım Ürünlerine Bölünüşü (1997)

Tarım Ürünleri	Ekiliş(da)	%'si	Grub İçindeki %'si	Sulu	%'si	Kuru	%'si
1-Tahıllar	1 150	18.4	100.0	550	47.8	600	52.2
Buğday	1 000		86.9	500	50.0	500	50.0
Arpa	100		8.7	50	50.0	50	50.0
Çavdar	50		4.4	-	-	50	100.0
2-Çayır	2 500	40.0	100.0	2 000	80.0	500	20.0
3-Nadas	2 000	32.0	100.0	-	-	2 000	100.0
4-Yem Bitkileri	600	9.6	100.0	390	65.0	210	35.0
Korunga	300		50.0	100	33.0	200	67.0
Yonca	280		48.0	280	100.0	-	-
Fiğ	20		2.0	10	50.0	10	50.0
TOPLAM	6 250	100.0	-	2 940	47.0	3 310	53.0

Kaynak: Köprüköy İlçe Tarım Müdürlüğü kayıtlarından ve 14.08.1997 günü köyde yaptığımız söyleşilerden.



Şekil 7. Güzelhisar Köyü'nde Tarım Arazisinin Ekilen Ürünlere Göre Bölünüşü(1997).

4. ÖZET ve SONUÇ

Güzelhisar (Avnik) Erzurum yöresinin ve ülkemizin önemli kalelerinden birine sahip tarihî kucağında taşıyan, koruyan ve yaşayan yüzlerce Anadolu köyümüzden biridir. Köy varlığı ile kaleye tam bir destek ve ev sahipliği yapmaktadır.

İçerisinde bulunduğu bölgenin tüm sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerinin bulunabileceği köyü diğer yerleşmelerden ayıran en önemli husus 1 000 yıllık geçmişi olan bu kalesinin varlığıdır. Güzelhisar'ın da sayıları 36.000'i aşan köylerimiz gibi pek çok sorunu bulunmaktadır. Ancak adı geçen köy bu sorunları nisbeten aza indirmiş Türkiye'nin ortalama köy nüfusundan yüksek bir nüfusa sahiptir. Yolu, suyu, elektriği bulunan yerleşmenin önemli sorunlarını ve çözüm önerilerini şu maddelerle özetlemek mümkündür.

1-Anadolu kültür ve medeniyetinin önemli izlerini taşıyan yerleşmenin bugünkünden çok daha önemli hale gelebilmesi için sahip olduğu tarihî kalenin tanıtımının yapılması, turizme açılması gerekmektedir. Böylece tarihî eserlerin şehir merkezlerinde bulunacağı genel kanısının değişeceği ve ilginin kırlara yöneleceği ve bu önemli kalenin iç ve dış turizme kazandırılması önerilebilir. Bunun için kalenin aydınlatılması, düzenli merdivenlerle ulaşılabilecek hale getirilmesi, girişte kontrol noktasının oluşturulması, Erzurum-Horasan yol ayrımından Tarihî Çobandede köprüsünden itibaren Turistik mahal ve mesafe levhaları ile gösterilmesi gerekmektedir.

2- Ulaşım açısından fazla bir güçlüğün olmadığı yörede turizme dönük su boyu, eğlenme ve piknik alanları, alabalık havuzları oluşturulmalıdır. Böylece Güzelhisar köyü ekonomisin bir canlılık ve değişim söz konusu olacaktır.

3- Kaleye bir tarihçe, yaşadığı işgal ve müdafalar tarihî kronolojiyle birlikte bir levha ile kale kapısına asılmalıdır. Broşürler oluşturulmalıdır.

4- Kalenin tahrip olan kısımları aslına uygun restore edilmelidir.

5- Ziyaretçilerin kalenin surları burçları, kapısı ve diğer bölmelerinde tahribini önlemek için uyarı ve gezinti şeritleri oluşturulmalıdır. Kale yapı elemanları küçük levhalarla tanımlanmalıdır.

6- Kalenin turizm açısından ilgi çeken bir yöre olması sağlanıncaya kadar kaleyi koruyacak kişiler görevlendirilmeli, gelir elde edilmesi durumunda Güzelhisar Köyüne belli bir pay ödenmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Bayrak, M.O., 1994, Türkiye Tarihî Yerler Kılavuzu, İnkil(p Kitabevi, İstanbul.

Çakır, Ö., 1985, Avnik Kalesi. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak., Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü (Lisans Tezi), Erzurum.

Çavuşoğlu, S., 1985, Pasinler Ovası ve Çevresinin ıklimi ve Hava Şartları-Şeker Pancarı İlişkileri. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.

Doğanay, H., 1997, Türkiye Beşerî Coğrafyası. Milli Eğitim Bakanlığı Yay. 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi 877, Eğitim Dizisi 10, İstanbul.

Konukçu, E., 1997, Tarihte ve Günümüzde Hasankale (Pasinler). Nil Yay. No: 104, İzmir.

Sür, Ö., 1961, Pasinler Ovası ve Çevresinde Jeomorfolojik Müşahedeler. Türk Coğrafya Dergisi, Yıl XV, Sayı 21, İstanbul, s. 112-123.

Umar, B., 1993, Türkiye'deki Tarihsel Adlar, İnkil(p Kitabevi, İstanbul.

Ünal, Ç., 1994, Pasinler İlçesinin Coğrafî Etüdü. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.

